

—οίκια, ἐκκλησία, σχολεῖον καὶ βιβλιοθήκαι— τὰ διδασκόμενα μαθήματα καὶ τὸ εἶδος τῆς διὰ τῶν μαθημάτων ἐπιτυγχανομένης εἰς τὰς πνευματικὰς τοῦ ἀνθρώπου λειτουργίας ἐπιδράσεις. Κορυφαῖον μάθημα διὰ τὸν Βενιαμὴν εἶναι ἡ Ἠθικὴ, τὴν ὁποίαν διαπραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς διεξοδικῶς. Ὅλη ἡ ἐκπαίδευσις ἀποτελεῖ καλλιέργειαν τοῦ νοῦ, ἡ ἠθικὴ τῆς καρδίας.

Εἶχε νομισθῆ ὅτι ἡ Ἠθικὴ τοῦ Βενιαμὴν ταυτίζεται πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἀντιλήψεις. Ὁ Καβαρνὸς τὸ ἀποκρυσταλλοῦν, ὄχι μόνον διότι ρητῶς ψέγει τὰς ἰδέας τοῦ Ρουσσώ, ἀλλὰ καὶ θετικῶς ἀποδεικνύει ὅτι βάσις τῶν ἰδεῶν ὄλων τοῦ Βενιαμὴν εἶναι ἡ Ἄγ. Γραφή (ὁ ἀνθρώπος προὐρίσται εἰς ὁμοίωσιν πρὸς τὸν Θεόν), οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ μεγάλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Εὐρίσκει μάλιστα ὁ Κ. τὴν συσχέτισιν αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Βενιαμὴν πρὸς ὁμοίαν τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, ἀμφοτέρων συγκεκριημένων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδασμάτων τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως. Τὸ βιβλίον περιέχει ἐν τέλει ἀποσπάσματα ἐξ ὄλων τῶν ἔργων τοῦ Βενιαμὴν, ἐξ ὧν ἐπικυροῦνται αἱ ἐκτεθεῖσαι ἐκτιμήσεις. Διὰ τοὺς Ἑλληνας ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς καὶ τοὺς λογίους ἀποτελεῖ τὸ βιβλίον ἀξιόλογον, νέον φῶς.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

Θεοδώρου Κωνσταντίνου, Ραάβ ἡ πόρνη, Ρουθ καὶ Ἰουδεῖθ, ποιητικὴ ἀπόδοσις, Ἀθήναι 1984, σελ. 111.

Τὸ ἐν τίτλῳ βιβλίον ἀποτελεῖ ἀπόδοσιν εἰς ἔμμετρον λόγον τῶν ἀντιστοίχων πρὸς τὰς ἡρωϊδὰς βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ ἔγκριτος θεολόγος Θ. Κωνσταντίνου εἶναι γνωστὸς εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ 1951 συνεχῶν δημοσιευμάτων αὐτοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα εἶναι ἔμμετροι ἀποδόσεις ἐκλεκτῶν κειμένων τῆς Ἄγ. Γραφῆς. Ἡ ἐπὶ συνεχεῖς δεκαετίας ἐπίμονος ἐνασχόλησις του μὲ τὴν καταλληλοτέραν ἀπόδοσιν τοῦ πνεύματος τῶν ἱερῶν κειμένων διὰ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον εἰς λόγον κεκοσμημένον, ποιητικόν, κατὰ τρόπον μὴ ἀλλοιοῦντα τὸ νόημα, τὸ ὄφος καὶ τὴν ἱεροπρέπειαν αὐτῶν, τὸν ἔχουν ἀναδείξει εἰς ἓνα ἀριστοτέχνην τοῦ εἶδους τούτου τῆς ποιήσεως, ὅπως ἔχουν διαπιστώσει εἰς κριτικὰς παλαιότερων ἐκδόσεων τοῦ φιλόλογου ἀνδρὸς εὐδόκιμοι, οἷοι ὁ Κων. Γεωργοῦλης καὶ Κων. Βουρβέρης.

Εἰς τὴν ποιητικὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι ἔργου, ὅπερ εἶναι τὸ εἰκοστὸν ἐκδιδόμενον, βλέπομεν νὰ δικαιολογῆται πλήρως ἡ φήμη του ὡς ἱκανοῦ θρησκευτικοῦ ποιητοῦ. Ἄς ἴδωμεν πῶς δικαιολογεῖται ἡ γνώμη αὕτη. Εἰς κάθε ποίημα ἐνυπάρχουν δύο κύρια συστατικὰ στοιχεῖα· τὸ ἓνα εἶναι ἡ ἰδέα, τὸ μῆνυμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐνίοτε διάχυτον καὶ δυσδιάκριτον· τὸ δεύτερον εἶναι ἡ διὰ λόγου ἐπένδυσις τῆς ἰδέας, ὁ ποιητικὸς λόγος, τοῦ ὁποίου αἱ ἐπιλεγμένα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λέξεις περιέχουν πολυάκις αὐταὶ ἓνα μέρος τῆς ἰδέας εἰς τρόπον ὅσπερ, ἂν ἀλλάξετε τὴν λέξιν, ἐξαφανίζεται καὶ ἡ ἰδέα. Ἐνα παράδειγμα, ὁ στίχος τοῦ Ὀμήρου «εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης». Αὐτὸς ὁ στίχος καθ' ὄλους τοὺς αἰῶνας ἐγαλβάνιζε τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων. Πρὸ κάθε μάχης, ὁ κάθε λοχαγὸς εἰς τὸν λόγον του πρὸς τοὺς στρατιώτας ἔλεγεν αὐτὸ τὸ ρητὸν ἢ καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Σιμωνίδου «ὦ ξεῖν ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις...». Εἰ-

ναι εἰς ὄλους μας γνωστὴ ἢ φοβερὰ ἐντύπωση τῶν ποιητικῶν αὐτῶν φράσεων, ἢ ὠθοῦσα εἰς ἀνευδοκίαν θυσίαν τοὺς ἀκούοντας. Ἀντικαταστήσατε τώρα τὰς Ὀμηρικὰς λέξεις μετὰ τῆς μεταφράσεως Καζαντζάκη: «Ἐνα σημάδι εἶναι καλὸ νὰ διαφεντεύης τὴν Πατρίδα». Καταλαβαίνει κανεὶς ἀμέσως τὴν διαφορὰν, ἂν ὁ λοχαγὸς ἀπαγγέλλει εἰς τοὺς μελλοθανάτους τὰ λόγια τοῦ Ὀμήρου ἢ τοῦ Καζαντζάκη. Αὐτὸ εἶχεν ὅπ' ὄψει του καὶ ὁ μεγάλος Ἀμερικανὸς ποιητὴς Robert Frost, δταν ἐξέφερε τὴν κρίσιν: «Ποίησις εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐξαφανίζεται εἰς τὴν μετάφρασιν». Δηλαδὴ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ χάρις, ἢ ποίησις εἶναι ἐνυφασμένα εἰς τὰς λέξεις ποὺ ἐχρησιμοποίησεν ὁ ποιητὴς καὶ ἂν ἀλλάξετε τὰς λέξεις χάνεται ἡ ποίησις.

Πολλοὶ μεταφρασταί, ἀπειροὶ ἢ ἄμουσοι ἢ ἀνίδεοι, μὴ ἔχοντες ὅπ' ὄψει τὴν βασικὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀλλάζουν τὰς λέξεις τοῦ πρωτοτύπου μετὰ ἄλλας τῆς ἰδικῆς τῶν ἐπιλογῆς, ἀκαταλλήλους, χωρὶς νὰ ἀναλογίζονται ἢ καὶ νὰ ὑποψιάζονται ὅτι ἀλλοιώνουν καὶ καταπροδίδουν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν χάριν τοῦ μεταφραζομένου πρωτοτύπου.

Ὁ ποιητὴς τῆς παρουσίας συλλογῆς γνωρίζει κατὰ βάθος τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ ἔχει κάμει βίωμά του τὴν ποιητικὴν διάθεσιν τῶν ἔργων τῆς Ἀγ. Γραφῆς, τὴν φιλοσοφίαν τῶν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ λόγου τῶν, ποὺ ἐκφράζονται ὄχι μόνον μετὰ τὰς ἐννοίας τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιλογὴν αὐτῶν, τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποίησέων, τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῶν φράσεων καὶ γενικῶς μετὰ τὸ ἰδιάζον ὄφρος τοῦ λόγου. Προσέχει λοιπὸν πῶς θὰ ἀποδώσῃ λόγους καὶ νόημα καὶ ὄφρος καὶ χάριν ποιητικὴν χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ οὔτε τὸ νόημα οὔτε τὴν ἐντύπωσιν οὔτε τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ ἦθος. Καὶ εἰς τὴν πολυσύνθετον αὐτὴν ὑποχρέωσιν εὗρηκε τὸν δρόμον του: «Ἀποδίδω τὸν λόγον εἰς καθαρῆσαν δημοτικὴν», γράφει εἰς τὸν Πρόλογον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν μεταβάλλει τὰς λέξεις τοῦ κειμένου ἐφ' ὅσον αὐταὶ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὸν συνήθη λόγον τῆς χρήσεως. Μόνον ἀπλοποιεῖ τὴν πλοκὴν τοῦ λόγου διὰ τὸ εὐνόητον καὶ ἔτσι ἐπιτυγχάνεται νὰ ἐμφανίζεται τὸ ὄφρος ἀρχαϊκόν, ἱεροπρεπὲς καὶ ὁμοιον μετὰ τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ λόγος του εἶναι δημοτικὸς ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι προσπίπτει ὡς φυσικὸς καὶ συνήθης καὶ ἀβίαστος καὶ οἰκεῖος εἰς τὸν σημερινὸν Ἕλληνα ποὺ ἔχει τελειώσει τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον πρὸ τοῦ σωτηρίου ἔτους 1967, δὲν ἔχει ὁμως καμμίαν σχέσιν μετὰ τὰ ἐξαμβλώματα τῆς τεχνητῆς καὶ ἀποκρουστικῆς ἐκφράσεως ποὺ ἐβαπτίσθησαν ὡς δημοτικὴ γλῶσσα καὶ καταχυρώθησαν ἀπὸ τὴν νέαν συνθετικὴν Νάϊλον - Γραμματικὴν τοῦ γραφείου. Ἄν ὁ Θ.Κ. μετεχειρίζετο τοιοῦτου εἶδους γλῶσσαν θὰ ἐξηφάνιζε τὴν χάριν καὶ τὴν διάχυτον θεϊότητα τῶν θεῶν κειμένων. Ἐνῶ αὐτὸς χωρεῖ μετὰ προσοχὴν διὰ νὰ μὴ παραμειωθῇ εἰς τὴν ἀπόδοσίν του ἢ σύνθετος ἐκ τοῦ νοήματος καὶ τῶν λέξεων καὶ τῆς συντάξεως τοῦ λόγου προκύπτουσα χάρις καὶ αἴγλη τοῦ πρωτοτύπου. Ἴδου πρόχειρον δείγμα:

Κείμενον τῶν Ἑβδομήκοντα, Ρουθ Α. 1.4: *Καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν καὶ ἔκλαυσαν ἔτι· καὶ κατεφίλησεν Ὁρφὰ τὴν πενθερὰν αὐτῆς καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν λαὸν αὐτῆς· Ρουθ δὲ ἠκολούθησεν αὐτῇ.*

Μετάφρασις Θ.Κ. *Καὶ ὑψῶσαν τὴν φωνὴν μετὰ σπαραγμὸν / καὶ οἱ τρεῖς τῶν καὶ ἔκλαυσαν πολὺ καὶ πάλιν· / Καὶ κατησπάσθη ἡ Ὁρφὰ τὴν πενθερὰν τῆς / καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν λαὸν αὐτῆς· / Ρουθ δὲ ἠκολούθησεν αὐτῇ.*

Ὁ Θ. Κ. μεταχειρίζεται λόγον δημοτικὸν χωρὶς νὰ παραμορφώσῃ τὰς λέξεις. Αἱ λέξεις πάλιν εἶναι ἐπιλεγμέναι νὰ ἀρμόζουν εἰς τὸ νόημα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύνα-

μιν τοῦ πρωτοτύπου καὶ τὸ ἦθος τοῦ τοῦ ἱεροπρεπέ. Δίδει εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἴδιαν ἐντύπωσιν πού δίδει τὸ βιβλικὸν κείμενον — ἀπλοποιεῖ ἀπλῶς τὰς μὴ γνωστὰς λέξεις χωρὶς νὰ θίγη τὰ στοιχεῖα τοῦ πρωτοτύπου. Ἐὰν μετεχειρίζετο, πειθόμενος εἰς τοὺς ἔμμανεῖς ἐπαγγελματίας τῆς «δημοτικῆς» τὸ καθημαξευμένον καὶ ἀγοραῖον λεξιλόγιόν των (λ.χ. σκούζανε, κλάψανε, φίλησε τὴν πεθερά της καὶ ξαναγύρισε κ.λπ.) θὰ καταστρέφετο τὸ ὄφος καὶ ἡ ἱεροπρέπεια τοῦ κειμένου, ἡ ἔξαρσις, ἡ χάρις τῶν νοημάτων καὶ ἡ ποίησις τῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ κειμένου. Θὰ ὑπάρξη ἡ ἀντίρρησις: Καλά, ἀλλὰ καὶ τὸ *Ρουθ δὲ ἠκολούθησεν αὐτῇ* εἶναι λόγος δημοτικός; Νὰ τὸ συζητήσωμεν. Τί ἐστὶ δημοτικός λόγος (δχι μόνον διὰ τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ δι' ὄλους τοὺς λαοὺς); Εἶναι ὁ μητροδιδάκτος καὶ ὀμιλούμενος εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν Κοινωνίαν τῆς σημερινῆς γενεᾶς ἢ μιᾶς παλαιότερας ἢ παλαιότητος; λ.χ. τοῦ 1821, τοῦ 1600-1700, οἷα εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν παραμυθιῶν τοῦ Τριανταφυλλίδη; Ἡ ἀπάντησις εἶναι, ὁ λόγος τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος δὲν θεωρεῖ εὐχρηστον καὶ φυσικὴν καὶ κατανοητὴν ἀμέσως τὴν φράσιν *Ρουθ δὲ ἠκολούθησεν αὐτήν*. Μικρὰν δὲ σημασίαν ἔχει ὅτι ἡ ἀπόδοσις χρησιμοποιεῖ τὴν δοτικὴν αὐτῆ, πού εἶναι ἐπίσης κατανοητὴ, ἀποδίδει ὁμως τὸ χρῶμα, τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ τὸ ὄφος τοῦ πρωτοτύπου, ἴδια διὰ τοὺς ἐκκλησιαζομένους πολίτας. Ἐπειτα, ἀρχαιοπρεπεῖς ἢ παροιμιώδεις ἐκφράσεις παλαιῶν συγγραφέων, ὅπως καὶ «νεοπρεπεῖς» παροιμίας χρησιμοποιοῦν ἀνεκάθεν εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν νέαν οἱ καλοὶ ποιηταὶ καὶ μάλιστα αὐτὸ κάμνει ὁ Καβάφης, ὁ Σεφέρης, ὁ Ἐλύτης καὶ ἄλλοι.

Ἐν συνόψει, ὁ Θ.Κ. δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅ,τι ἔκαμαν διὰ τὸ ἴδιον κείμενον οἱ Ἑβδομήκοντα μεταφράζοντες τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον. Ἐγκριτοὶ ἀττικισταὶ αὐτοὶ τῆς Πτολεμαϊκῆς περιόδου δὲν τὸ μετέφρασαν εἰς τὴν ἀττικίζουσαν γνωστὴν τῆς ἐποχῆς των, ἀλλ' ἐχρησιμοποίησαν τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσαν τῶν Εὐαγγελίων καὶ τὴν συντακτικὴν πλοκὴν τῶν Ψαλμῶν, διότι αὐτὰ προσιδίαζον πρὸς τὸν ἑβραϊκὸν λόγον καὶ περιέκλειον τὴν ἑβραϊκὴν νοοτροπίαν, ψυχοσύνθεσιν, κοσμοθεωρίαν καὶ αἰσθητικὴν καὶ γενικῶς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού ἔδρασαν τὰ πρόσωπα αὐτά. Καὶ ὁ διεξερχόμενος σήμερα τὴν ὠραίαν ἔρρυθμον καὶ ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου εὐρίσκει ὅτι ὁ Θ. Κωνσταντίνου διεφύλαξεν εἰς τὴν ἀπόδοσίν του τὴν ἀπλότητα, τὴν χάριν καὶ τὴν ποίησιν τοῦ βιβλικοῦ λόγου καὶ ἔδωκεν εἰς ἀτμόσφαιραν ἐξάρσεως ἐκφραστικῆς καὶ ἐνίοτε διὰ φράσεων τοῦ πρωτοτύπου ζωνρὰν τὴν ἐντύπωσιν τῆς ψυχικῆς δυνάμεως τῶν πρωταγωνιστικῶν προσώπων τῆς ἐκλεκτῆς ἐκείνης φυλῆς, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ δι' ὄλους τοὺς λαοὺς ἀξιοθαύμαστον ὑπόδειγμα πίστεως εἰς τὴν πάτριαν θρησκείαν, ὕγιους ἀντιστάσεως κατὰ τῶν ἀντιξοοτήτων, ἐγκαρτερήσεως καὶ ἐμμονῆς χαλυβδίνης, ὥστε σήμερον νὰ ἐπιζῆ καὶ νὰ θριαμβεύη ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν του.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Π. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, Μνήμη τῶν πρωτεργατῶν γιὰ τὴν ἀλωση τῶν Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 1983, σελ. 288.

Ἄ ἡρωϊκὸς ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων τῆς παρελθούσης γενεᾶς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν